

DE DROES VAN HET PAARD.

EENE OP ONDERVINDING STEUNENDE,

PRAKTISCHE HANDLEIDING;

OM DEN DROES, ZOO ALS HIJ IN ZIJNE VERSCHILLENDE VORMEN BIJ
HET PAARD VOORKOMT, OP EENE GEMAKKELIJKE EN ZEKERE
WIJZE TE ONDERKENNEN, EN HEM DOOR EENE DOELMATIGE BEHAN-
DELING ZEKER EN SPOEDIG TE GENEZEN.

VOOR

LANDHUISHOUDKUNDIGEN, VEEARTSEN, OFFICIEREN DER
KAVALLERIE EN ARTILLERIE, PAARDENHANDELAARS,
BEZITTERS EN LIEFHEBBERS VAN PAARDEN, ENZ.

DOOR

IGNATZ ELLERBROCK.

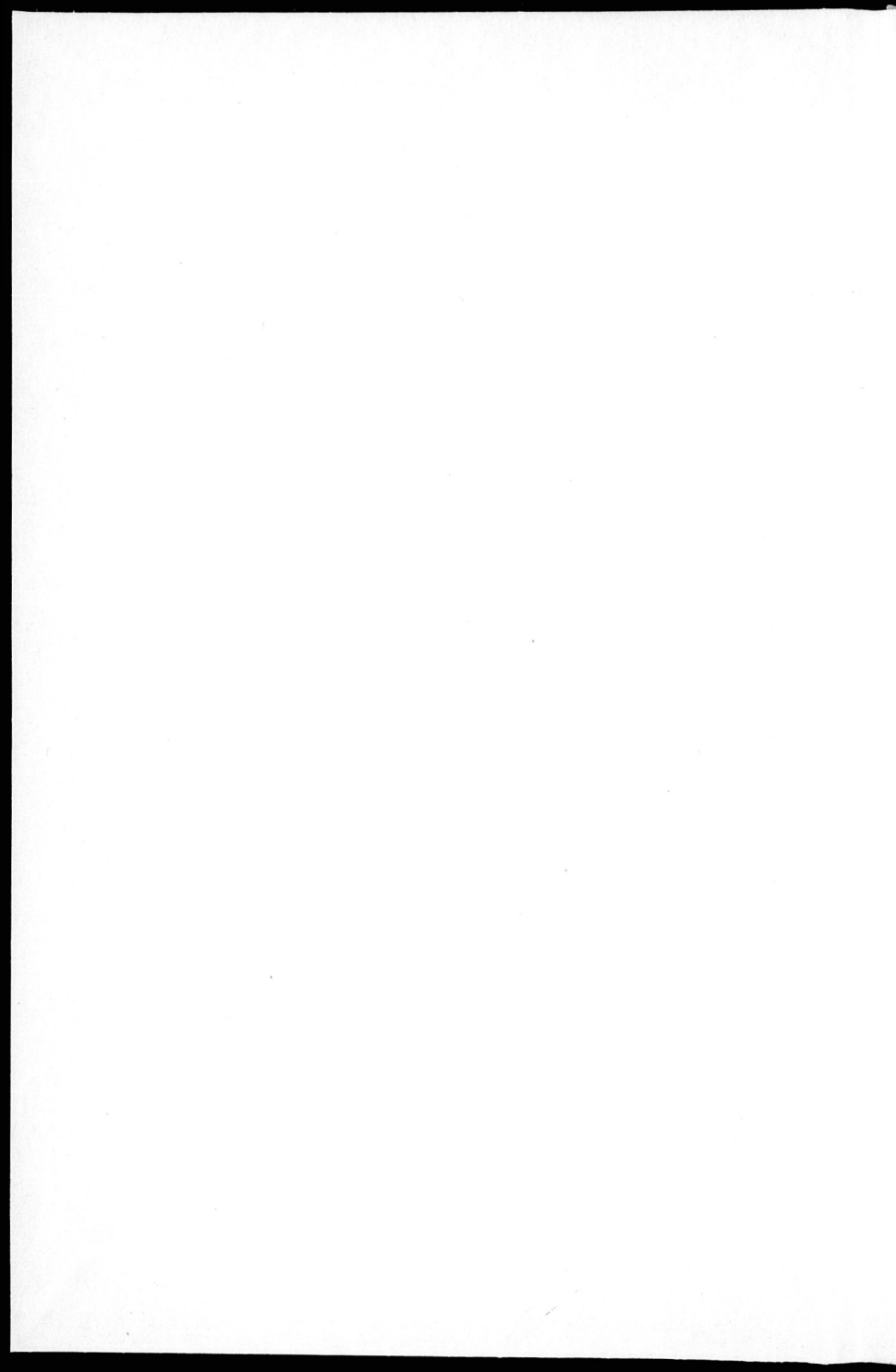
Vecarts der Eerste Klasse, Oud Paardenarts bij de Nederland-
sche Artillerie; Oud Leeraar in de Dierenkunde en Veeveelt
aan het Landhuishoudelijk Instituut onder Directie van den
Heer ENKLAAR; Lid van de Vereeniging van Veeartsen in het
Koningrijk Hanover; Lid van de Vereeniging van Veeartsen
van het Koningrijk Wurtemberg en aangrenzende Staten;
Lid van de Vereeniging van Duitsche Veeartsen.

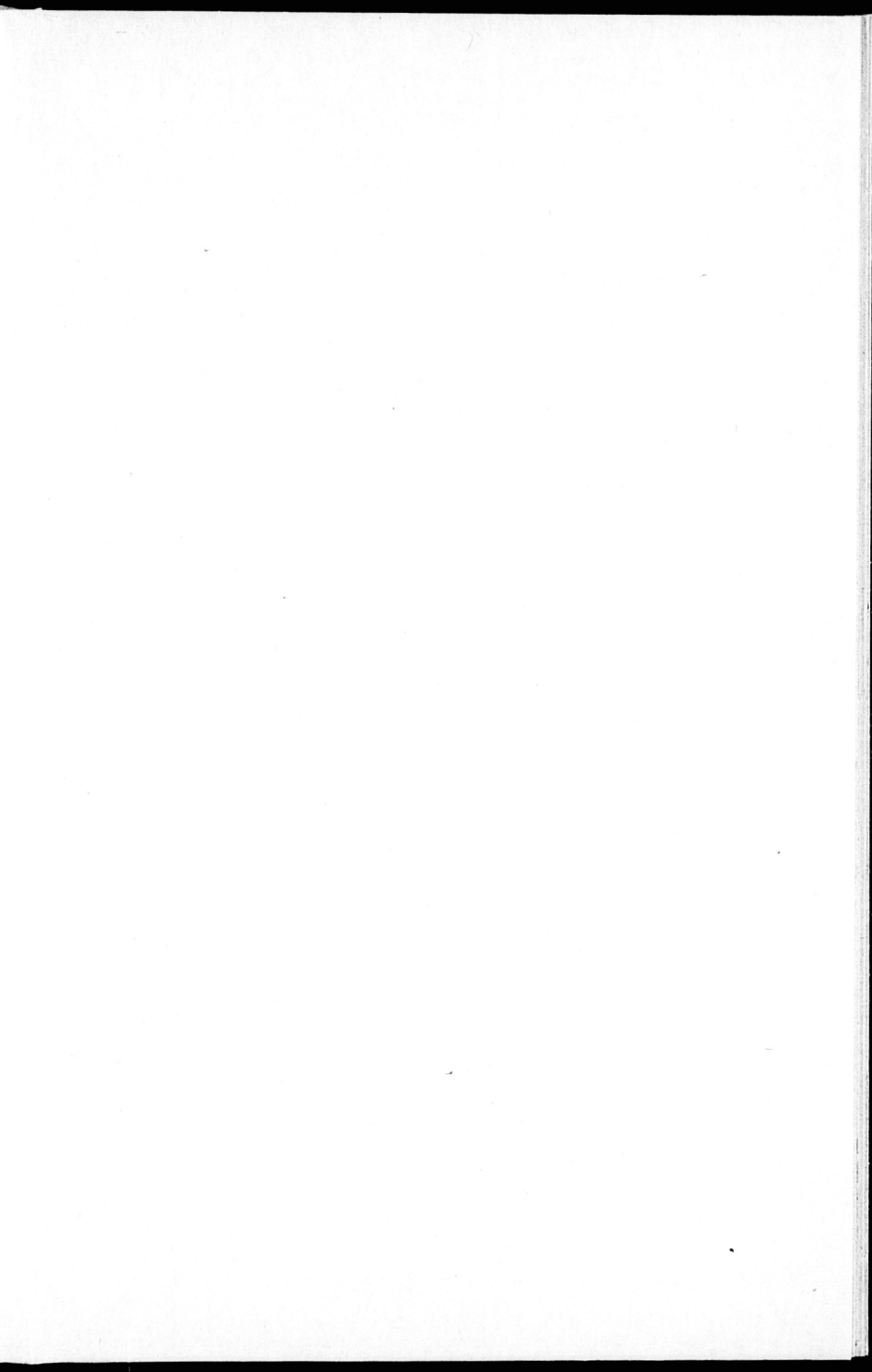
OUDEWATER,

A. J. A. ROLDANUS.

C

306

BIBLIOTHEEK UNIVERSITEIT UTRECHT

2856 147 4

C. n. 306.

DE DROES VAN HET PAARD.

EENE OP ONDERVINDING STEUNENDE,

PRAKTISCHE HANDLEIDING;

OM DEN DROES, ZOO ALS HIJ IN ZIJNE VERSCHILLENDE VORMEN BIJ HET PAARD VOORKOMT,

OP EENE GEMAKKELIJKE EN ZEKERE
WIJZE TE ONDERKENNEN, EN HEM DOOR
EENE DOELMATIGE BEHANDELING ZEKER EN
SPOEDIG TE GENEZEN.

VOOR

LANDHUISHOUDKUNDIGEN, VEEARTSEN, OFFICIEREN
DER KAVALLERIE EN ARTILLERIE, PAARDENHANDELAARS,
BEZITTERS EN LIEFHEBBERS VAN PAARDEN, ENZ.

DOOR

IGNATZ ELLERBROCK.

Veearts der Eerste Klasse, Oud-Paardenarts bij de Nederlandsche Artillerie; Oud-Leeraar in de Dierenkunde en Veeleelt aan het Landhuishoudelijk Instituut onder directie van den Heer ENKLAAR; Lid van de Vereeniging van Veeartsen in het Koninkrijk Hannover; Lid van de Vereeniging van veeartsen van het Koninkrijk Westerbijeen aangrenzende Staten; Lid van de Vereeniging van Duitsche Veeartsen.

A. J. A. ROLDANUS.

1852.

8115

DE DROES DER PAARDEN.

DE VERSCHIJNSELEN, KENTEEKENEN, AANLEIDENDE OORZAKEN,
BEHANDELING EN GENEZING VAN DEN DROES.

INLEIDING.

De droes is eene zeer dikwijls voorkomende, het paardengeslacht eigene, inwendige ziekte, welke bij voorkeur het jonge paard aantast. Dezelve bestaat in eene ontsteking van de eerste wegen der ademhalingswerktuigen; en wel is het eene meer eigenaardige ontsteking van het slijmvlies van den neus en de keel, waardoor eene meer dan gewone afzondering van slijm veroorzaakt wordt, en waarmede in de meeste gevallen tevens eene opzetting en verzwering van de onder de kaak gelegene klieren gepaard gaat.

De droes kan ten alle tijde ontstaan; hij is aan geen jaargetijde gebonden, en hoewel het vroeger als een algemeene regel aangenomen werd, dat het paard slechts eens in zijn leven door den droes wordt aangetast, zoo is evenwel later door veelvuldige voorbeelden bewezen, dat het paard meermalen in zijn leven die ziekte kan krijgen. Intusschen is het niet tegen te spreken, dat, indien het paard eens door

den droes aangetast geweest is, en (zoo als men zich alsdan uitdrukt) behoorlijk uitgedroesd heeft, het voor den tweeden keer niet zoo hevig aangetast wordt, ligter en spoediger herstelt en slechts bijkomende, nadeelig werkende omstandigheden de genezing bemoeijelijken. Wij voor ons schrijven het tweemaal voorkomen van den droes bij hetzelfde paard, altijd aan buitengewoon werkende oorzaken toe.

De droes komt bij het paard in drie verschillende hoofdvormen voor, en met regt onderscheidt men hem A. in een' goedaardigen, B. een' gevaarlijken of boosaardigen en C. een' verslagen droes. Deze onderscheiding is voor de wijze van behandelen en genezen van bijzonder gewigt; weshalve wij ook de wezentlijke onderkenningsteekenen van deze verschillende vormen naauwkeurig en duidelijk zullen aangeven.

A. 1. VERSCHIJNSELEN EN KENTEEKENEN VAN DEN GOEDAARDIGEN DROES.

De droes kan zelfs als ziekte voor goedaardig aangezien worden, indien hij onder zeer geringe ziekteverschijnselen optreedt, en de natuur zich daarvan als van een middel tot herstel van een' ziekelijken ligchaamstoestand bedient. De goedaardige droes openbaart zich onder verschillende vormen, welke naar hunne heerschende verschijnselen, ook eene verschillende en eigenaardige geneeswijze vereischen. De meest voorkomende vorm onderscheidt zich door de volgende verschijnselen. Het door den goedaardigen droes aangetaste paard of veulen wordt lusteloos; het verliest zijne gewone levendigheid en vrolijkheid; het betoont zich trager en meer vermoeid; op de weide zondert het zich van de overige paarden af; het is gevoeliger voor de koude dan vroeger; zoowel voor koude buitenlucht, als voor het koude water. Het oog staat flaauw en heeft zijnen levendigen, vrolijken en goedaardigen blik verloren; in den binnensten ooghoek vindt men veelal eene ophooping van slijm; het haar heeft zijnen glans verloren, ligt niet meer zoo glad op het lijf als vroe-

ger, maar is ruw, stoffig, vuil en meer overeind staande; de eellust vermindert; het paard kaauwt en eet (namelijk in het begin) langzamer, en laat later ook meer of minder van zijne gewone voederportie in de krib en ruif liggen. Door- gaans eet het ook liever hooi en stroo, soms zelfs liever het strooisel in den stal dan haver; eveneens drinkt het lie- ver zuiver water dan meeldranken. Het gaat meer dan ge- woonlijk en vroeger liggen en blijft dan ook stiller en lan- ger liggen. Van tijd tot tijd hoort men het hoesten; deze hoest is in het eerst nog vast en krachtig, en wordt in het begin der ziekte veroorzaakt, doordien de indringende bui- tenlucht bij de inademing het reeds zeer gevoelig geworden slijmvlies der keel sterk prikkelt, zoodat men aan dezen hoest reeds merken kan, dat er eene ontsteking plaats heeft, welke altijd in de eerste wegen der ademhalings-werktuigen huis- vest. Later en bij vermeerderde uitvloeijing uit den neus, wordt hij ruwer en raauber, maar blijft echter krachtig en vol; hij wordt intusschen alsdan niet zoo dikwerf gehoord. Bezieet men het slijmvlies van den neus, zoo vindt men het meer hoog rood gekleurd dan in den gezonden toestand; zoo ook is het binnenste van den mond warmer dan gewoonlijk, en veelal zelfs heet.

Hebben deze geringe verschijnselen eenige dagen aange- houden, dan ziet men uit den neus eenig water vloeijen, dik- wijls uit een, maar doorgaans dadelijk uit beide neusgaten. Deze waterachtige uitvloeijing verandert langzamerhand en in slechts weinige dagen in een dik slijm, dat in het begin wit is, maar spoedig witgeel en tevens taai wordt. Doorgaans is het uitvloeiende slijm zonder den minsten reuk; het kleeft rondom de neusgaten vast, zoodat het zich hier ophoepende, de opening van den neus meer of minder verkleeft, en de neusgaten als toegesmeerd schijnen; binnen korten tijd gaat de taaiheid van de uitvloeiende stof over, en de slijm- etter verandert in de den goedaardigen droes zoo zeer karakteriserende gele, dikke en etterachtige uitvloeijing. Met het begin van deze uitvloeijing uit den neus, of spoedig

daarna beginnen de klieren onder de kaak op te zetten, en als min of meer groote verhevenheden van eene of meerdere builen op te zwellen. Is deze opzwellling der klieren in het begin ook slechts nog gering, zoo zijn deze evenwel reeds warm en gevoelig, zelfs veroorzaakt het eenigzins hard aanvoelen en drukken op dezelve het paard gevoelige pijn. Deze opzwellling der klieren wordt langzamerhand sterker en grooter; de hardheid derzelve verdwijnt, zij wordt gevoeliger en weeker, en spoedig kan men in het binnenste er van duidelijk eene golving en verzwerling gewaar worden, zij wordt zoo als men zich gewoonlijk uitdrukt, rijper. Deze verandering in de klieren neemt meer en meer toe, de geheele klier gaat in verettering over; verandert ten laatste in een abces, welke openbreekt, (of geopend wordt,) en een dikke, gele etter ontlast.

Bij deze zeer goedaardige verschijnselen is de pols gewoonlijk vol, en van koortstoestand is weinig of niets te ontdekken; evenzoo blijft ook de ademhaling regelmatig, hoewel men soms een soort van snuiven hoort, dat intusschen alleen veroorzaakt wordt, doordien de aanklevende uitvloeijing om de neusgaten den doortogt der in- en uitgeademde lucht meermalen eenigzins belemmert. De mest en pis worden regelmatig en in behoorlijke hoedanigheid en hoeveelheid ontlast.

Deze verschijnselen houden bij zoodanigen goedaardigen droes doorgaans 10 tot 14 dagen aan; alsdan beginnen al deze toevallen weêr langzamerhand te verdwijnen. Het eerst wordt men de beterschap gewaar, door dat de ontlaste pis dik en troebel wordt; weldra ziet men ook, dat het paard weêr vrolijker wordt en weêr meer eetlust krijgt; het haar begint op nieuw glad en glanzig op het lijf te liggen, de oogen worden weêr helderder, en spoedig kan men alle teekens van gezondheid aan het uitgedroesde paard waarnemen. Zulke van den droes herstelde paarden, bij welke die ziekte dezen geregelden en ligten gang genomen heeft, groeijen na den afloop er van gewoonlijk veel beter dan te voren.

2. DROES MET KOORTSTOEVALLEN.

Soms gebeurt het, dat de droes dezen zoo ligten loop niet volgt, en onverwachts, nadat de hiervoren aangegevene geringe ziekteverschijnselen voorafgegaan zijn, en het paard reeds meermalen pijnlijk en sterk gehoest heeft, het door een koortsachtig sidderen, (waarbij hitte en sterke koude afwisselen,) overvallen wordt; gewoonlijk neemt men dit sidderen waar, kort nadat het paard koud water gedronken heeft, of nadat het, na eene met hetzelfde voorgenomene beweging, waarbij het warm geworden is, weér in rust komende, koud wordt. Na zulke koortsachtige rillingen, welke zich dikwerf herhalen, blijft het paard met neêrhangend hoofd geheel stil, afgemat en eenigzins verdoofd voor de krib, of in een' hoek van den stal staan; zijne eetlust houdt geheel op; het oog dat in het begin nog troebel en flauw is, wordt spoedig rood en ontstoken, waarbij dan de oogleden meer of min gezwollen zijn; de pols wordt klein, snel en onderdrukt, hij is niet meer zoo vol en duidelijk te voelen, veelal is hij zelfs krampachtig; de ademhaling wordt moeilijker, korter en over het algemeen meer beangstigd; de neusgaten worden daarbij wijd geopend; de hoest wordt erger en daarbij korter en droog; hij is daarbij wel sterk en krachtig, maar zeer pijnlijk; uit den neus vloeit geen of slechts eenig dun en waterig vocht, en ondanks het sterkere hoesten, wordt de ontlasting uit den neus niet vermeerderd; de klieren onder de keel worden pijnlijker en veel sterker opgezet, en dikwerf zwellen te gelykertijd ook de oorklieren pijnlijk op. Hebben echter deze verschijnselen eenigen tijd geduurd, en wordt het paard daarbij doelmatig behandeld, dan vermeerderd de uitvloeijing uit den neus en wordt spoedig dikker en etterachtiger. Daarna nemen dan ook de koortsverschijnselen weér af, de opzwellings der klieren gaat in een regelmatig beloop van ettering over; deze klieren komen echter doorgaans in zoodanige gevallen niet zoo spoedig en gemakkelijk (en onder zulke geringe ziekteverschijnselen, als te voren opgegeven zijn) tot hare rijpheid.

Zoo als bij den geheel goedaardigen droes; zijn zij intusschen eenmaal opengebroken, (of geopend,) en heeft zich een behoorlijk rijpe, dikke, gele etter ontlast, en is alsdan tevens daarmede eene dikkere, overvloediger uitvloeijing uit den neus verbonden, dan volgt ook weldra gewenschte genezing, en wel doorgaans in 18 tot 21 dagen.

3. DE KOOIJERDROËS.

Op andere tijden valt het voor, dat in den loop der toenemende geringe verschijnselen van den goedaardigen droes de opzwellling der klieren onder de kaak zeer groot en aanzienlijk wordt, zoodat de geheele kaak daardoor opgevuld en vol is, (zoo als men dat zegt). Meestal zijn dan ook de beide klierafdeelingen aan beide kanten aan de binnenzijde der achterkaak opgezwollen; somwijlen wordt deze opzwellling zoo aanzienlijk dat het strottenhoofd daardoor zamengedrukt en alsdan de doorgang van lucht door de keel belemmerd wordt; alsdan kan het paard niet dan zeer moeilijk slikken; zelfs kan deze drukking op de keel soms zóó erg worden, dat het paard volstrekt niets meer doorslikken kan, en tevens onder een aanhoudend hoesten beangstigd en uiterst bezwaarlijk ademhaalt; het paard staat alsdan met uitgespreide beenen naar lucht te hijgen, en is alsdan gedwongen, om kop en hals zoo veel het dit eenigzins doen kan, regt naar voren uit te strekken, en in deze moeilijke positie te blijven, tot de opgezwollene klieren na behoorlijke rijpwording openbreken, (of geopend worden,) waardoor dan na de ontlasting van den opgehoopten etter uit de uitgezworene klieren, (en het daardoor ophouden der drukking op de keel, verbonden met eene meerdere ontlasting uit den neus), de benaauwdste toevallen weér afnemen, en het paard ook weér spoedig in staat is, om een weinig voedsel door te slikken. De uitvloeijing uit den neus, de ontlasting van etter uit de klieren en

de hoest verminderen langzamerhand en bij eene doelmatige behandeling houdt ten laatste ook dit geheel en al op, en de gewenschte genezing volgt in gewone gevallen in 18 tot 21 dagen; soms ook eerst later.

4. GOEDAARDIGE DROES MET ONTSTEKING VAN HET SLIJM- VLIES IN DE KEEL.

In sommige gevallen neemt men bij de aan droës lijdende paarden, bij de vroeger aangegevene gewone verschijnselen, eene zeer groote hitte in het binnenste van den mond waar; waarbij echter de klieren onder de kaak of in het geheel niet, of slechts zeer weinig opgezwollen zijn; zulke droesige paarden gedragen zich bijna op dezelfde wijze, als hierboven opgegeven is; zij houden den kop regt vooruit gestoken, halen met meer moeilijkheid en benaauwdheid adem, en hoesten zeer veel en doorgaans pijnlijk; zulke zieke paarden kunnen ook niet behoorlijk slikken, en veelal ziet men het genotene drinken en gekaauwde voedsel door de neusgaten naar buiten terugvloeijen, waarmede dan soms een dikke en soms zelfs walgelijke etter uitvloeit. Bij dezen vorm van den droës ligt de oorzaak dezer buitengewone verschijnselen in eene hevige ontsteking van de keel en de achterste opening van den neus, op welke deelen zich tevens een of meer klieren ontstekend opgezet hebben en verhard zijn; deze gaan echter later in verettering over, en breken open. Zoodra dit geschied is, volgt bij de in groote hoeveelheid volgende ontlasting van gele en dikke etter door den neus, zelfs dikwerf ook uit den mond, eene spoedig toenemende beterschap van het belemmerde slikken, en het terugvloeijen van het genotene drinken en voedsel uit den neus houdt op. In korten tijd wordt dan ook de uitvloeiende stof uit den neus van betere hoedanigheid, vermindert langzamerhand; en men kan met het geheel ophouden van de etterachtige uitvloeiing in 12—18 dagen genezing verwachten.

5. GOEDAARDIGE DROES MET ONTSTEKING VAN HET SLIJMVLIES
VAN DEN NEUS EN DE KEEL, MET ONVERMOGEN
VAN TE SLIKKEN.

Het gebeurt ook soms bij den droes, dat de opgegevene verschijnselen geenszins in een' hevigen graad optreden, zelfs de klieren onder de kaak niet noemenswaardig opzwellen en de ontlasting uit den neus gering is; de ademhaling geschiedt echter benaauwder, en telkens vloeit na het drinken, hetzij van zuiver water of meelwater, onmiddelijk het grootste gedeelte uit den neus terug, zonder dat men evenwel bemerken kan, dat het zieke paard hiervan grooten hinder heeft. Het zich voordoen van den droes onder deze verschijnselen geschiedt intusschen vrij dikwerf; maar hoe walgelijk en zelfs gevaarlijk echter dit onmiddelijke terugvloeijen van het genotene drinken door den neus ook moge schijnen, zoo is het toch geenszins zóó gevaarlijk, als het wel gelijkt; want het berust alleen op een onvermogen der spieren van het strottenhoofd en de achterste opening van den neus, om zich te kunnen zamentrekken hetwelk door eene ontsteking in dezelve veroorzaakt wordt. Bij eene doelmatige behandeling verandert deze toestand echter spoedig.

DE OORZAKEN VAN DEN DROES.

DE OORZAKEN, WAARDOOR DE DROES BIJ HET PAARD KAN
ONTSTAAN, KAN MEN TEN EERSTE IN DAARTOE AANLEIDING
GEVENDE OORZAKEN, EN TEN TWEEDE
IN DAARTOE DISPONERENDE OORZAKEN ONDSCHIEDEN.

DE AANLEIDING GEVENDE OORZAKEN.

Tot de aanleidende oorzaken zijn die te rekenen, welke door hare inwerking, de functien der huid en der slijmvliezen storen; hiertoe behooren: *a.* Plotselinge verandering in de weêrsgesteldheid, te allen tijde van het jaar; voornamelijk van zeer warm en droog in plotseling koud en nat weêr; zoo ook als het aanhoudend streng winterweêr plotseling in dooi overgaat.

b. Plotselinge verandering van den wind, voornamelijk als de zuidewind eensklaps naar het oosten of noordoosten omslaat; aanhoudende oostewinden schijnen den aanleg van het paard voor den droes op te wekken; want veelal ziet men dan den droes onder de paarden meer algemeen heerschen.

c. Ook de invloed van ruw, koud en nat weêr in het voor- en najaar, heeft insgelijks dikwerf een algemeene droes onder vele paarden ten gevolge. In dezen tijd zijn namelijk

de paarden bijzonder aan het koudevatten blootgesteld, en geen uitwendige invloed is nadeeliger en veroorzaakt eerder droes, dan het vatten van koude bij een bezweet ligchaam, op welke wijze zulks ook moge geschieden; hetzij door het schielijk drinken van koud water, hetzij door eene hevige regenbui, of door het lang stilstaan op eene togtige plaats; doorgaans ziet men ook door het vatten van koude een zeer boosaardigen droes ontstaan, en wel voornamelijk, als de droes in het najaar ontstaat; evenzoo ziet men in het voorjaar een meer algemeen heerschende droes ontstaan, die uitsluitend aan het vatten van koude is toe te schrijven; zulks geschiedt te ligter, wanneer men het jonge, gevoelige, nog zoo zeer aan de warme stallucht gewoon zijnde paard, plotseling en onvoorbereid bij koud, ruw, nat weder in de weide doet.

d. Evenzoo ziet men ook dikwerf droes ontstaan, als een paard uit lage landstreken in eene ver verwijderde hooge landstreek gebragt wordt. Het schijnt dat door het verschil in verhouding van voedsel, drinkwater, wijze van verpleging en klimaat, zeer ligt eene ziekelijke aandoening der slijmvliezen veroorzaakt wordt, welke doorgaans in eenen meer hevigen droes ontaardt. Zoo weet men door ondervinding, dat de meeste in *Vriesland* en *Croningen* gefokte paarden den droes krijgen, als zij naar hooger gelegene provinciën, als *Gelderland* enz. overgebragt worden.

e. Hoewel ook door velen aan het gebruik van slecht en bedorven voedsel, als muffig en stofferig hooi en haver, bevoren en berijpt gras, en het drinken van bedorven water, de oorzaak van het ontstaan van den droes toegeschreven wordt, zoo ontstaat door deze oorzaken evenwel volgens onze ondervinding veeleer eene geheel andere ziekte dan de droes. Werken echter te gelijktijd met deze schadelijke dingen nog andere aanleidende oorzaken, waartoe ook vooral dan het vatten van koude en het onderdrukken der huiduitwaseming kunnen gerekend worden, alsdan ontstaat de droes ook zooveel te eerder.

f. Verder geven slechte en togtige, als ook dompige en te warme stallen, aanleiding tot het ontstaan van den droes, vooral als het paard daarbij nog slecht opgepast en verzorgd wordt.

DE DISPONERENDE OORZAKEN VAN DEN DROES.

Wat de disponerende oorzaken aangaat waardoor de droes ontstaat, zoo leert ons de ondervinding, dat de droes eene eigenaardige ziekte daarstelt, welke alleen aan het paardengeslacht eigen is; en wij mogen vaststellen, dat het paardengeslacht bij uitsluiting de gesteldheid bezit, die voor de ontwikkeling van den droes vereischt wordt. Zij is gelegen in de lichaamsverrigting en in de eigenlijke levenswerking en ontwikkeling van het lijmphatiek stelsel en het kliergestel van het paard.

Een algemeenen aanleg, zelfs eene bijzondere vatbaarheid voor den droes kan men bij de meeste paarden vaststellen; en deze is op zekeren ouderdom en in zekere maanden door de aanleiding gevende oorzaken buitengemeen sterk. Zoo zijn jonge paarden en veulens het meest voor den droes vatbaar in den tijd hunner grootste ontwikkeling, en voornamelijk ook in den tijd van het verharen en het verwisselen van tanden.

Deze aanleg wordt bij de werking der uitwendig schadelijke invloeden, en des te meer als deze werking langeren tijd aanhoudt, bij sommige paarden zoodanig verhoogd, dat als dan de minste aanleidende uitwendige oorzaak reeds voldoende is, om het paard op eene hevige wijze den droes te doen krijgen. Genoemde aanleg voor den droes wordt bovendien door eene ondoelmatige verpleging en verzorging van het jonge paard buitengewoon sterk verhoogd; maar kan ook tevens door eene doelmatige wijze van behandeling verpleging en voeding zeer verminderd worden. Dat voorts bij eene aangeborene ziekelijke zwakheid het jonge paard zooveel te minder in staat is, om aan de vele aanleidende oorzaken wederstand te bieden, zal naauwelijks noodig zijn te herinneren.

Wat de aanstekelijkheid van den droes aangaat, zijn de meeningen van deskundigen verschillend. Zoo houden sommige den droes voor aanstekend; andere daarentegen voor niet aanstekend; het is echter door de ondervinding veelvuldig bewezen, dat de droes voor eene aanstekende ziekte moet aangezien worden. Nimmer echter wordt de aanstekingsstof door de lucht van het eene paard op het andere overgebracht; maar alleen door eene onmiddellijke aanraking van den uitvloeijenden etter uit den neus van droesige paarden kan de droes op gezonde paarden overgebracht worden; bovendien is deze aanstekelijkheid geenszins zoo hevig, als door sommigen beweerd wordt. Het is namelijk door veelvuldige ondervinding bevestigd, dat niet alle droesige paarden de ziekte overbrengen, zoo ook dat het droesige paard niet in ieder stadium der ziekte aansteking veroorzaken kan. Men mag het zelfs met het volle regt er voor houden, dat de droes alleen in den hoogsten graad aanstekend is; daarentegen zullen zulke paarden, welke slechts weinig droesen en bij welke voornamelijk de uitvloeijing uit den neus slechts zeer gering en de uitvloeijende stof bijzonder goedaardig is, niet ligt de aanstekingsstof op andere paarden overbrengen.

Het uitbreken van den droes hangt geheel van de werking van uitwendige schadelijke invloeden af, en doordien deze te gelijktijd op meer andere paarden werken, zoo is dit de oorzaak, dat men ook dikwerf te gelijktijd op denzelfden stal bij meer paarden den droes ziet ontstaan; en zulks heeft aanleiding gegeven tot de vast aangenomene onderstelling, dat de droes steeds aanstekend is; maar juist door het gelijktijdig werken van dezelfde schadelijke invloeden op onderscheidene paarden, wordt het door andere deskundigen daarvoor gehouden, dat de droes niet aanstekend is. Het meer algemeen verspreide gevoelen, dat de droes, onder den naam van kooijerdros bekend, te allen tijde voor aanstekelijk te houden is, zoude hierdoor zich even gemakkelijk laten wederleggen. Men

zou echter te ver in zijne uitspraak gaan, door te beweren, dat de droes nimmer aanstekend is; bovendien is het bewezen, dat die paarden, welke eene bijzondere vatbaarheid voor den droes bezitten, ook het eerst er door aangetast worden, zoodat het gelijktijdig heerschen van den droes onder verscheidene paarden op denzelfden stal niet altijd aan eene aansteking mag toegeschreven worden; maar dat zulks veel meer zijnen grond in het gelijktijdig werken van schadelijke invloeden op verscheidene paarden te gelijk heeft gehad. Intuschen is het toch tevens ook door veelvuldige voorbeelden bewezen, dat, als de kooijdroes bij één paard op den stal uitgebroken is, en dit niet onmiddelijk van de gezonde, en uit den stal verwijderd wordt, de naast hetzelfde staande paarden eveneens den droes krijgen, en dan zoude men gerust mogen en kunnen beweren, dat de aansteking van den droes door onmiddelijke overbrenging van den droesstof van het aangetaste paard op het slijmvlies van de neus van het gezonde paard geschiedt. Echter mag ook weér niet uit het oog verloren worden, dat er reeds meerdere vatbaarheid voor den droes bij de paarden op dezen stal bestond; dewijl deze later droesig geworden paarden aan dezelfde nadeelig werkende invloeden onderworpen waren, als het eerste droesige paard. Neemt men het eerst droesig geworden paard van de gezonde weg, dan heeft men het door veelvuldige voorbeelden bevestigd gezien, dat men het uitbreken van den droes op den stal stuiten kan, en de ziekte zich bij dit eene paard bepaalt. De aanhoudende en onmiddelijke aanraking van den droesstof van het zieke paard op het slijmvlies van den neus van een gezond, werkt zoo ongunstig op het laatste, dat daardoor niet slechts de bij hetzelfde nog sluimerende aanleg zoo veel te eer en heviger ontwaakt, en de vatbaarheid voor den droes daardoor vermeerderd wordt, maar het paard dan ook zoo veel te ligter den droes krijgt. Deze onmiddelijke aanraking van den droesstof is dan ook de oorzaak, dat een paard meermalen in zijn leven door den droes kan aangetast worden.

De vehikel van de aanstekingsstof van den droes is een-deels in de uitvloeiende stof uit den neus van het droesige paard, en anderdeels in den etter uit de in verzwering overge-gane klieren onder de kaak gehuisvest; beide kunnen den aanstekenden droesstof op het gezonde paard overbrengen; en deze daadzaak pleit toch ten sterkste voor de bevestiging der aanstekelijkheid van den droes. Hoe verscher de uitvloeiende stof of de etter is, hoe eer wordt het droesgift overgedragen; door de vrije lucht, door de warmte en het uitdroogen daar-entegen wordt de aanstekingskracht van het droesgift aan-zienlijk verminderd.

VOORZEGGING VAN DEN AFLOOP VAN DEN DROES.

Hoewel men den droes over het algemeen genomen, voor eene weinig gevaarlijke ziekte houden kan en mag, welke doorgaans schielijk en gemakkelijk afloopt en geneest; zoo mag men evenwel denzelfen ook geenszins, in alle zijne vor-men, voor eene geheel onbeduidende ziekte aanzien, dewijl dezelve bij eene ondoelmatige behandeling zoo dikwerf eenen zeer ongunstigen uitgang neemt; overigens kan men zich de volgende verschijnselen, (naar onze ondervinding) bij de voor-zegging ten nutte maken. Hoe minder het paard door de ziekte aangetast wordt, hoe lichtere ziekteverschijnselen zich voordoen, hoe vrolijker het paard blijft, hoe meer de eetlust gewenscht blijft, hoe spoediger zich uitvloeiing uit den neus vertoont, hoe eerder de verharde klieren in etter overgaan, zooveel te gunstiger mag men de voorzegging stellen; van velen wordt het ontstaan en verzamelen van slijm in de oog-hoeken voor een goed teeken gehouden. Hoe dieper het paard de kop laat hangen, hoe doffer en bewusteloozer hetzelve met laag neerhangende kop blijft staan, hoe me-digvuldiger zich de koortsrillingen herhalen, en hoe sterker deze zijn; hoe moeilijker en benaauwder de ademhaling is; hoe sneller en sterker de pols slaat; hoe minder de eetlust is; hoe moeilijker het slikken is; hoe langer het duurt, voor

dat de uitvloeijing uit den neus plaats vindt en hoe langer het duurt, voor dat de gezwollene klieren in ettering overgaan, voor zooveel te ongunstiger moet men de voorzeggingsstellen. Hoe witgeler, dikker, in zich zelven meer zamenhangende, hoe reukeloozer de uitvloeiende stof uit den neus en de etter uit de klieren is, zooveel te meer hoop is er op eene spoedige gewenschte genezing; hoe misselijker, waterachtiger, dunner, groenachtig, aschgrauw de uitvloeijing uit den neus is, hoe meer dezelve zich om den rand van de neus blijft vastkleven en vooral als zij stinkend en bloedig wordt, zooveel te geringer is de hoop op eene goede uitkomst. Als de verharde klieren moeilijk en eerst na langen tijd in ettering overgaan, hoe langer, pijnlijk en hard men dezelve voelen kan, zonder eenige golving in het binnenste van dezelve te kunnen waarnemen, zooveel te ongunstiger zijn deze verschijnselen, en zooveel te slechter is het met de hoop op een spoedig herstel der ziekte gesteld.

A. WIJZE VAN BEHANDELING VAN DEN GOEDAARDIGEN DROES.

De wijze van behandeling, welke ter genezing van den goedaardigen droes moet opgevolgd worden, is verschillend naar de vormen en verschijnselen, onder welke hij zich vertoont; voor iederen verschillenden vorm moet ook eene doelmatige wijze van behandeling in het werk gesteld worden, wil men de gewenschte genezing spoedig bewerkstelligen.

Als algemeene maatregelen, welke bij eene doelmatige wijze van behandeling te allen tijde en bij alle vormen van den droes dienen opgevolgd te worden, gelden voornamelijk de volgende.

Voorzigtigheidshalve, is het aan te raden, het droesende paard zooveel mogelijk van het gezonde verwijderd te houden; men stelle het derhalve of in eenen afzonderlijken stal, of houde eene goede ruimte tusschen het gezonde en het zieke paard, zoodat zij elkander niet met den neus kunnen bereiken; men voedere en drenke het droesige paard uit eenen

afgezonderd gehouden en emmer, late het door eenen eigen oppasser verzorgen, geve het een' goeden, ruimen, zindelijken stal, eenigzins matig warm gehouden en goed met legstroo voorzien; vooral dient er op gelet te worden, dat de stal niet toegtig is.

1. BEHANDELING VAN DEN GOEDAARDIGEN DROES IN ZIJNE
MIN GEVAARLIJKE GEDAANTE.

De geringe en min gevaarlijke vorm van den goedaardigen droes, vereischt geene omslagtige en veel minder eene werkzame behandeling, doordien de natuur van het paard reeds sterk genoeg is, om de ziekte tot een gewenscht einde te brengen. Men behoeft dan ook niets anders te doen, dan het paard in eenen matig warmen stal, rijkelijk met legstroo voorzien, te plaatsen, het eenige malen op den dag goed af te wrijven, om de uitwaseming der huid zooveel mogelijk te onderhouden en te bevorderen; en daarna met slechts eene wollen deken te bedekken en warm te houden.

Men behoeft het paard voor het vatten van koude, men geve daarom het drinkwater nimmer koud, maar met eenig warm water verslagen gemaakt; en zorg vooral dat er geen togt in den stal zij. Men geve het paard geen heel koorn, maar in plaats daarvan garstemeel of zemelen met water gemengd, en steke een fijner hooi in de ruif. Is de ruif in zoodanigen stal hoog, en dan voor het paard te hoog, zoo is het verkieslijk, het hooi uit de krib te laten eten. Groen voeder is minder te verkiezen dan droog voeder, dewijl het te zeer verslapt; bovendien eet het droesige paard ook bij voorkeur droog voedsel; het voederen van gele wortelen, knollen met een bijvoegsel van fijn gesneden radijs, ramen of mosterdzaad, is, indien het paard zulks eten wil, als een geschikt bijvoegsel aan te bevelen. Is de ontlaste mest eenigzins hard en brandig, zoo geve men over iedere voederportie twee ons fijn gestooten engelsch zout met eene handvol gewoon fijn keukenzout. Zeer raadzaam is het, het droesige

I N H O U D.

DE DROES DER PAARDEN.

	Blz.
Inleiding.	1

A. DE GOEDAARDIGE DROES.

1. Verschijnselen en kenteekenen van den goedaardigen droes.	2
2. Droës met koortstoevallen.	5
3. De kooijerdroës.	6
4. Goedaardige droës met ontsteking van het slijmvlies in de keel.	7
5. Goedaardige droës met ontsteking van het slijmvlies van den neus en de keel; en tevens met onvermogen van te slikken.	8
De aanleiding gevende oorzaken van den droës.	9
De disponerende oorzaken van den droës.	11
De aanstekelijkheid van den droës.	12
Voorzegging van den afloop van den droës.	14
Wijze van behandeling van den droës.	15
1. Behandeling van den goedaardigen droës in zijne min gevaarlijke gedaante.	16
2. Behandeling van den goedaardigen droës, vergezeld met koortstoevallen	18

INHOUD.

	Blz.
3. Behandeling van den kooijdroes.	20
4. Behandeling van den goedaardigen droes met ontste- king van het slijmvlies in de keel.	24
5. Behandeling van den goedaardigen droes met ontste- king van het slijmvlies van den neus en de keel; en tevens met het onvermogen van te slikken. .	26
Behandeling en verpleging der van den droes herstelde paarden.	28

B. DE BOOSAARDIGE DROES.

Verschijselen en onderkenningsteekenen van den gevaarlijken of boosaardigen droes.	29
Verschijselen bij de lijkopening der aan den boosaar- digen droes gestorven paarden.	31
Oorzaken van den boosaardigen droes.	—
Behandeling van den boosaardigen droes.	—
Nadeelige gevolgen, die na het doorstaan van den droes achterblijven; derzelver behandeling en geneeswijze.	34

C. DE VERSLAGEN DROES.

Verschijselen en onderkenningsteekenen van den verslagen droes.	35
Behandeling van den verslagen droes.	37

paard reeds vroeg de warme dampen van gekookte garst of hooizaad te laten inademen, om daardoor de uitvloeijing uit den neus te bespoedigen. Krijgt het paard den droes in de weide, zoo is het beter, het op stal te halen, dan in de weide te laten. Men late tevens het droesende werkpaard niet te zwaar trekken, maar liever van het begin af stil in den stal staan; want veelal is het onvoorzigtig gebruik maken van het reeds zieke paard de oorzaak, dat de droes zoo dikwerf een slecht uiteinde heeft. Bij zacht en warm weder is het nuttig het paard op het warmst van den dag een half uur zich in den stap te laten bewegen; echter moet het bij deze bewegingen voor vermoeijenissen en vooral voor het vallen van koude zorgvuldig bewaard worden. De bij zoodanigen geringen vorm van den goedaardigen droes slechts weinig opgezette klieren onder de kaak, wrijfve men met oude reuzel, of met de kwikzalf in; wil en moet men echter sterker werken, zoo neme men: een ons kwikzalf en drie drachmen amoniakgeest, mengte dit goed door elkander, en wrijfve de klieren viermalen daags daarmede in. Meestal worden dergelijke gering opgezette klieren hierdoor verdeeld, zonder dat zij in ettering overgaan en openbreken. Zetten zich de verharde klieren bij eene goede uitvloeijing uit den neus echter zoo sterk op, dat men voelen kan, dat zij in ettering zullen overgaan, dan wrijfve men dezelve eens of tweemaal daags, met zeer oude reuzel dik en zoo lang in, tot dat de opgezette klier volkomen rijp is, als wanneer zij onmiddellijk dient geopend te worden. Om haar nog spoediger in ettering te doen overgaan, kan men zich van de heemzalf met laurierolie in gelijke deelen vermengd, tot inwrijving bedienen; bovendien is het zeer dienstig en goed om van tijd tot tijd aan het droesige paard honig of siroop, of extractum graminis of vliersiroop te laten likken. Echter geschiede dit niet al te dikwerf op den dag, ook houde men daarmede niet te lang aan.

De goedaardige droes zal bij deze wijze van behandeling, in den tijd van 10 tot 14 dagen volkomen genezen zijn.

2. BEHANDELING VAN DEN GOEDAARDIGEN DROES, VERGEZELD MET KOORTSTOEVALLEN.

Treedt de droes onder heviger verschijnselen op, en merkt men eenen bijkomenden hevigen ontstekingstoestand op, (welke zich het duidelijkst en het eerst door versnelde, meer benaauwde ademhaling, door eenen schielijken, vollen pols, sterke opzetting der klieren, gebrek aan eetlust enz. benevens een' pijnlijken hoest, bij verminderde uitvloeijing uit den neus openbaart,) alsdan zal men met deze zachte wijze van behandeling de gewenschte genezing niet bereiken; men ga alsdan op de volgende wijze te werk.

Het droesige paard worde onmiddelijk van allen arbeid verschoond, en in eenen niet al te warmen, maar tegen allen togt beveiligden stal gebragt. Tot wering van den verderen voortgang der ontsteking, worde onmiddelijk eene aderlating gedaan; echter mag deze noch te aanzienlijk, noch te gering zijn, maar zij moet zich naar de grootte en sterkte van het paard rigten. Wijders worde van het volgende likmiddel door middel van eene lont 6 à 8 keeren op den eersten dag de hoeveelheid van twee hoendereijeren gegeven.

℞ Pulv. tartar. emetici 3 ii.
 — nitr. depurat. 3 ii β.
 — sulph. sodae 3 vi.
 — bacc. juniperi 3 viii
 — rad. arnicæ 3 i.

Dat middel mengt men met een pond siroop en eenig

AANMERKING. Eens vooral moeten wij hier aanmerken, dat wij onze recepten voor een middelmatig groot en goed gevoed paard van 6 of 8 jaren berekend hebben; waarnaar dan de portie bij voorkomende gevallen van oudere of jongere paarden, voor zwakkere en sterkere kan en moet berekend worden; ook dient tot narigt, dat al het opgegevene gewigt naar het gewone apothekersgewigt berekend is.

water behoorlijk aan, en geve deze portie op éénen dag in. De sterk opgezwollene klieren wrijve men dik en sterk in met de Spaansche vliegzaif; (voor zoodanige zaif neme men $\frac{3}{2}$ ii β poeder van Spaansche vliegen op 3 ons varkensreuzel en vermene dit met elkander); de ingewrevene zaif worde later 2 à 3 malen op den dag zacht met de vingers tusschen de haren gestreken, zoodat zij goed op de huid gerakende, hare werking des te beter doen kan; tevens worde een wollen lap of eene schapenvacht, (met de wol tegen het haar), onder de keel gebonden, om daardoor zooveel warmte als slechts mogelijk is aan te brengen, en alzoo het rijp worden der klier te bespoedigen. Den volgenden dag na het verbruik van dit middel worde aan het paard van het navolgende likmiddel meermalen op den dag, maar slechts in kleine portiën ingegeven.

R^o Pulv. rad. altheae.

— semin. foeni graeci.

— rad. liquiritiae $\overline{aa}$ $\frac{3}{2}$ ii.

— semin. synapi $\frac{3}{2}$ β .

— antimonii crud. $\frac{3}{2}$ i.

Flores sulphuris $\frac{3}{2}$ i β .

Men make dit poeder goed dooreengemengd met $1\frac{1}{2}$ pond siroop en water tot eene likking.

Ten minste 2 keeren op een' dag moet het paard gepoetst worden, om daardoor eene goede uitwaseming te bevorderen; om deze bovendien nog meer te onderhouden worde het paard telkens na het poetsen met eene deken gedekt in den stal gehouden. Heeft het paard eetlust, dan worde garstemeel of zemelen, met water gemengd, gegeven; heeft het hierin geen' trek, dan geve men het goede haver, echter slechts eenige handen vol, en nimmer zooveel als het zoude lusten; evenmin geve men het ook zijne gewone voederportie. Tevens worde er goed hooi met eenig stroo in de ruif gestoken; het drinkwater worde

niet dan met eenig warm water vermengd, gegeven. Twee à driemaal daags late men het paard de warme dampen, van gekookte garst, met kokend water overgoten, of gekookt hooizaad inademen. Zoodra zich na deze dampbaden eene vermeerderde uitvloeijing uit den neus vertoont, de ademhaling meer regelmatig wordt, en het paard in het algemeen na het gebruik dezer medicijnen en bij verdere behandeling gezonder geworden is, geve men slechts van de tweede voorgeschrevene likking dikwijls op den dag, maar telkens zeer weinig. Men herhale echter de inwrijving der nog verharde klier met de Spaansche vliegzaal, en zoodra men eenige weekheid en rijpheid gevoelt, worde zij onmiddelijk geopend; maar alsdan worde ook rondom de nog verharde klieren eene warme pap van 2 à 3 handenvol lijnzaadmeel en eene handvol vlierbloemen, met kokend water aangemengd, (waarbij men eenige gesneden uijen voegen kan,) geslagen. Deze papomslag worde ten minste 2 malen daags zoo warm mogelijk vernieuwd; men verzuime ook niet, om de opening bij meerdere rijpheid der klier te vergrooten. Met dit omslaan van eene warme pap op de klier, benevens het dikwerf ingeven van kleine portiën medicijnen, ga men zoo lang voort, tot dat men zich door het geheele voorkomen en de houding van het paard overtuigd heeft, dat de beterschap in het ooglopend toegenomen is. Heeft men zich hiervan overtuigd, dan worde het eerst voorschrevene likmiddel nog eens herhaald; maar nu in kleinere portie en minder op een' dag, zoodat men de voorschrevene portie in drie dagen in plaats van in éénen dag verbruikt; echter late men nog herhaaldelijk de warme dampen inademen.

Bij zulk eene behandeling duurt de ziekte veeltijds 18—21 dagen, vóór dat de genezing volkomen is.

3. BEHANDELING VAN DEN KOOLJERDROES.

Vertoont zich bij den droes als hoofdverschijnsel eene buitengewoon sterke opzwellings der klieren onder de kaak, en tevens

van die aan het strottenhoofd, (waardoor aan zoodanig droesig paard de ademhaling belet en het slikken daarbij zeer moeilijk wordt,) op den voorgrond, alsdan houde men het droesende paard zeer warm, plaatse het in een' warmen, evenwel van gezonde lucht voorzienen stal, legge het meer dekens op, wrijf en poetse het meermalen op den dag met stroowisschen, roskam en borstel; en smere de verharde klieren met de volgende zalf in:

R_o Pulv. rad. cantharid. 3 ii.
 — tart. emetici 3 i.
 Ungt. mercurial. 3 β.
 M. ad unguentum.

Vóór dat men nogtans deze zalf insmeert, worde de geheele opgezwollene plaats met linimentum volatile 3 i., sterk ingewreven; en nadat men aan de meerdere pijnlijkheid gewaar wordt, dat deze laatste inwrijving gewerkt heeft, worde dan eerst de zalf er dik opgesmeerd, daarna eenige keeren zacht met de vingers tusschen de haren en op de huid ingewreven, en telkens met eene schapenvacht, (met de wol op het haar,) of met wollen lappen bedekt, en op alle mogelijke wijzen zooveel warmte als mogelijk is aangebragt. Met de inwrijving der zalf worde onafgebroken tot aan de rijpwording der verharde klieren voortgegaan; als wanneer men bij de minste gewaarwording van etter daarin, onmiddelijk tot de opening er van besluit, den etter laat uitvloeijen, en tevens dezen ook zooveel mogelijk met de vingers uitdrukt. Alsdan legge men om, en op de geheele zwelling, (nadat men nog eens de bovengenoemde zalf, uit welke echter nu de tart. emetic. dient weg te blijven, vrij nadrukkelijk op de nog hard geblevene plaatsen ingewreven heeft,) eene dikke warme pap van lijnzaadmeel en kamillenbloemen; en verzuime niet, bij meerdere rijpheid der verhardeklieren, de eerste opening zoo ver te vergrooten, dat de etter er behoorlijk uitvloeijen kan. Te gelijk met de inwrijving der klieren worde

meermalen daags de dampbaden van gekookte garst of hooizaad aangewend; echter geschiede zulks bij den hier aangegevenen vorm van den droes op zoodanige wijze, dat men de kokend heete garst in eene emmer doet, in welke men den neus van het paard zoekt te brengen; men houde den kop van hetzelfde vast, en spreide er eene wollen deken over, welke niet alleen den geheelen kop bedekt, maar tevens ook de emmer omgeeft, zoodat nu alle uit de emmer opstijgende dampen door het paard moeten ingeademd worden. Zoodra echter het paard moeilijker, schielijker en benaauwder adem begint te halen, neme men de deken dadelijk van den kop weg, en houde men met dit laten inademen van warme dampen op, gunne het paard tijd tot dat het weer rustiger ademhaalt, en herhale eerst later deze kuur, 3 à 4 maal op een' dag. Kan het paard nog eenigzins slikken, zoo geve men het in kleine portiën van het navolgende likmiddel eenige malen daags:

R_o Pulv. rad. altheae.
 — rad. liquirit.
 — semin. foeni graeci āā $\frac{z}{3}$ i.
 — rad. gentian.
 — — arnicae
 — — calami āā $\frac{z}{3}$ β.

make dit met een pond siroop of honig en eenig water tot eene likking. Eenige malen daags worde aan het paard een meeldrank van garstemeel voorgehouden; of men laat eene daarmede gevulde emmer in of voor de krib staan, zoodat het paard wanneer het trek heeft er bij komen en drinken kan. Zoodra het slikken minder moeilijk gaat, en het paard meer eetlust toont, geve men het gekookte garst met eenig roggemeel, of voedere meermalen op den dag eenige sneden roggebrood, of gele wortels, als de tijd van het jaar zulks medebrengt.

Bij deze behandeling komen de opgezette klieren door-

gaans in 3 à 4 dagen tot ettering. Na de opening er van wordt de ademhaling weêr regelmatig, en het slikken minder moeilijk; alsdan houde men met de aanwending der warme dampen (tot onderhouding van de uitvloeiing uit den neus) nog eenige dagen aan, en geve het paard alsdan dagelijks 4 à 5 maal de hoeveelheid van het volgende middel:

℞ Pulv. bacc. juniperi.
 — rad. liquirit.
 — — altheae āā $\frac{z}{3}$ i.
 — sulph sodae. $\frac{z}{3}$ iv.
 — nitri depurat. $\frac{3}{3}$ iii.
 — semin. synapi.
 — — anisi āā $\frac{z}{3}$ i.

Deze poeders make men met een pond siroop of honig en eenig water tot eene likking. Met het ingeven der medicijnen, het omslaan met pappen op de verharde klieren, het uitdrukken van den etter uit dezelve, het laten inademen van warme dampen, ga men alsdan zoo lang voort, tot dat men eene gewenschte en in het ooglopende beterschap aan het paard waarneemt. De verzwering in de huid, veroorzaakt door de inwrijving der zeer scherpe zalf, welke soms, vooral bij paarden met eene gevoelige huid zoo aanzienlijk kan worden, dat er wel eens een geheel stuk afvalt (hetwelk intusschen geene zoo nadeelige gevolgen heeft, als het zich in het eerst wel laat aanzien), worde met warm water en groene zeep dikwerf schoon gemaakt, en daarna met het bekende goulards water, of met water waarin eenige aluin opgelost is, of met een afkooksel van den Aristolochiawortel gewasschen en gebet. Het is tevens zeer aan te raden als men nog de geringste verharding in de klieren voelt, zelfs nadat de vroegere opening zich reeds gesloten heeft, om nog gedurende eenige dagen en nachten er warme pappen om te leggen, en zoo ook deze verhardingen tot ettering te brengen.

4. BEHANDELING VAN DEN GOEDAARDIGEN DROES MET ONTSTEEKING VAN HET SLIJMVLIES IN DE KEEL.

Treedt bij den droes als hoofdverschijnsel ontsteking en verzwering in het binnenste van de keel te voorschijn, waarbij dan het genotene drinken en voedsel met den etter van deze binnenste verzwering uit den neus terugvloeit, maar zijn de klieren onder de kaak slechts weinig opgezet, en is daarbij het inwendige van den mond buitengewoon heet, dan dient men de behandeling op de volgende wijze in te rigten.

Het paard worde in eenen niet al te warmen maar toegelieven stal gehouden, met dekens omhangen en tweemaal daags goed gepoetst en gewreven; heeft het nog eellust, zoo worde gekookte garst, gebroken haver of garstemeel gegeven; het drinkwater worde koud voorgezet; er worde weinig hooi, maar liever goed haverstroo in de ruif gestoken; voor de borst steke men eene dracht, of men legge eene fontanel onder de borst (tusschen en even achter de voorbeenen;) beide moeten echter door terpentijnolie, of met Spaansche vliegzaam sterk prikkelende gemaakt worden. Verscheidene keeren daags, maar telkens in slechts kleine hoeveelheid (hoogstens die van een duivenei) worde aan het paard van het volgende middel ingegeven.

℞ Pulv. radis. calami.
 — rad. liquirit.
 — — altheae aa $\frac{3}{4}$ i.
 — bacc. juniperi $\frac{3}{4}$ iii.
 Flores sulphur. $\frac{3}{4}$ i.
 Pulv. alumin. crudi. 3 iii.
 — nitr. depurat. 3 ii.

Deze laatste twee artikelen moeten eerst in 2 ons water opgelost en dan met de poeders vermengd worden; daarna worde het geheel met $1\frac{1}{2}$ pond honig of siroop en eenig water tot eene dunne likking gemaakt; echter zoo

dik, dat het behoorlijk aan de lont blijft kleven. Tegen de buitengewone hitte in den mond, bestrijke en wassche men denzelven meermalen daags met een verkoelend water; waartoe men Salmiac $\frac{3}{4}$ i in goeden wijn zijn $\frac{3}{4}$ iii oplost, en daarbij $\frac{3}{4}$ iii—v honig en $\frac{3}{4}$ iv water mengt.

De geheele keel van onder en buiten worde dagelijks 5 à 6 malen met het volgende ingewreven.

Rc Olei therebinthin.

— spicae.

Amon. liquid.

Ungt. cantharid. aa $\frac{3}{4}$ i.

Dit worde tot eene dunne zalf geroerd. Mogten de klieren in den loop der ziekte echter sterk opzetten, en wordt men gewaar, dat zij in ettering dreigen over te gaan, dan moeten zij zoo spoedig mogelijk tot rijpheid gebragt, (en wel door inwrijving met de meermalen opgegeven Spaansche-vliegzalf, het bedekken met eene schapenvacht, en het omleggen van pappen) en zoodra mogelijk geopend worden; waarna men met het omleggen van pappen nog eenige dagen aanhoudt, en daardoor de ettering onderhoudt. Een der hoofdvereischen in de behandeling van dezen vorm van goedaardigen droes is de onderscheidene malen daags herhaalde aanwending der warme dampbaden van gekookte garst of hooizaad; zelfs is het noodzakelijk om 1 of 2 maal daags in plaats van waterdampen, wezenlijk rook te doen inademen.

Men neemt te dien einde eenige handvol fijn gestoten Jeneverbeziën, met eene handvol fijne witte suiker vermengd, strooit dit op gloeiende kolen, brengt den neus van het paard boven den rook, en bedekt daarbij de kop met eene wollen deken. Op deze wijze late men het paard gedurende 2 à 3 minuten den opstijgenden rook inademen, tot dat men ziet, dat de ademhaling van het paard eenigzins benaauwd wordt; waarna men onmiddellijk met het laten inademen van rook uitscheidt,

en het paard weer goed tot zijn' adem laat komen, het herstelt zich dan ook spoedig weêr. Heeft de terugvloeijing van het genoten voedsel en drinken uit den neus opgehouden, en kan het paard wel nog niet behoorlijk, maar toch eenigzins minder moeilijk slikken, en houdt tevens de etterachtige uitvloeijing uit den neus nog sterk aan, dan ga men eensdeels met het laten inademen der warme dampen voort, maar geve dan ook tevens 5—6 keeren daags de hoeveelheid van een hoenderei van het volgende likmiddel.

R_o Pulv. rad. calami.
 — — liquirit.
 — — semin. foeni graeci.
 Flores sulphur. aa $\frac{2}{3}$ i.
 Pulv. nitr. depurat. $\frac{3}{4}$ ii.
 — — salic. amoniac $\frac{3}{4}$ i β .
 — — sulph. sodae $\frac{3}{4}$ vi.
 — — murias sodae $\frac{3}{4}$ iii.

Dit worde met 1 $\frac{1}{2}$ pond siroop en eenig water tot eene likking gemaakt. Mogt het buiten verwachting gebeuren, dat de klieren onder de keel niet in ettering overgaan, zoo moet zij aanhoudend meermalen daags met het boven aangegevene smeersel ingewreven worden. Tevens is het zeer goed, gedurende den geheelen loop der behandeling, de keel na iedere inwrijving met dit smeersel zoo warm mogelijk door het omleggen van wollen lappen of van eene schapenvacht gedekt te houden. Meestal volgt de genezing in 16—18 dagen.

5. BEHANDELING VAN DEN GOEDAARDIGEN DROES MET
 ONTSTEEKING VAN HET SLIJMVLIES VAN DEN NEUS EN DE KEEL;
 EN TEvens MET ONVERMOGEN VAN TE SLIKKEN.

Vindt men benevens de overige verschijnselen van den droes, dat de mond buitengewoon heet is, en het genotene drinkwater of dun voedsel onmiddellijk door den neus terug-

vloeit, (welk verschijnsel dikwerf bij den droes waar te nemen is,) waarbij dan ook doorgaans de klieren onder de kaak slechts weinig opgezet zijn, dan behandelde men dezen vorm van droes op de volgende wijze.

Men houde het paard warm, geve het gekookte garst of garstemeel met fijner hooi en eenigzins warm drinkwater. Men trachte de opgezwollene klieren, (al zijn deze ook zeer gering opgezet,) door het inwrijven van de Spaansche vliegalf, (waartoe men poeder van Spaansche vliegen $\mathfrak{Z}$ ii, met varkensreuzel $\mathfrak{Z}$ i en kwikzalf $\mathfrak{Z}$ β neemt) tot ettering en rijpheid te brengen, en daarna zoo spoedig mogelijk te openen. Daarbij worde de keel na iedere inwrijving, door omgeslagene wollen lappen of eene schapenvacht zoo warm mogelijk gehouden. Nadat het gelukt is, de klier tot ettering te brengen, worden ook hier de pappen van lijnzaadmeel en de vlierbloemen omgelegd, dadelijk de opening gemaakt, de etter er uitgedrukt, en hiermede zoo lang volgehouden tot er eene in het ooglopende beterschap waar te nemen is. Tevens worde 6 à 8 keeren daags telkens de hoeveelheid van een hoenderei van het volgende middel gegeven.

$\mathcal{R}$ Flores sulphuris $\mathfrak{Z}$.
 Pulv. alumin. crudi $\mathfrak{Z}$ β .
 — rad. altheae.
 — — liquirit.
 — semin. foeni graeci aa $\mathfrak{Z}$ i β .
 — rad. gentian.
 — semin. synapi aa $\mathfrak{Z}$ β .

Dit worde goed onder elkander gemengd, en met een pond siroop (of honig) en eenig water tot eene likking gemaakt.

Tevens late men het paard 3 à 4 malen daags de warme dampen van gekookte garst of van hooizaad inademen; eens op een' dag verwisstele men het laten inademen van warme dampen, met dat van wezenlijken rook; waarmede men op dezelfde wijze te werk gaat, als het hierboven aangewezen is.

Bij deze behandeling volgt meestal in 16—18 dagen de gewenschte genezing.

BEHANDELING EN VERPLEGING DER VAN DEN DROES
HERSTELDE PAARDEN.

Heeft men bij eene doelmatige behandeling van den in deze opgegevene verschillende vormen te voorschijn tredenden droes, zijn doel, namelijk eene in het oog loopende beterschap bereikt, dan vereischt de verpleging en behandeling des herstellenden nog eenigen tijd eene bijzondere omzigtigheid.

Zoodra zich de verschijnselen der beterschap vertoonen, zorg men, dat de voeding regelmatig geschiede. Het is intusschen verkieselijk, het paard meer dan 3 maal daags te voederen; maar dan moet ook de voederportie in verhouding minder zijn; in het begin geve men nog gebroken garst, garstemeel of zemelen. Bij toenemende beterschap verwissel men het voeder tegen datgene, hetwelk het paard vroeger gewoon was; vooral is alsdan goede haver met eenige gebroken garst dienstig; zelfs kan men dit in eene grootere hoeveelheid dan vroeger geven, en hiermede eenigen tijd aanhouden, om de verlorene krachten te herstellen. Het drinkwater worde in het beginder beterschap steeds eenigzins warm gegeven; en eerst later ga men tot het gewone koude water over. Is het droesige paard reeds ver in beterschap gevorderd, dan worde het op het warmst van den dag een uur lang stapvoets afgereden; men gewenne het langzamerhand aan den invloed der buitenlucht, alsdan kan men ook het herstellde paard later, zonder eenige vrees voor nadeelige gevolgen, weêr voor het gewone werk gebruiken. Is het paard jong en nog niet voor den arbeid geschikt, zoo is de weide voor zijne geheele herstelling zeer voordeelig. Kunnen ook oudere uitgedroesde paarden eenigen tijd na hunne herstelling op de weide gelaten worden, zoo is dit steeds aan te raden. De op deze wijze uitgedroesd hebbende paarden genieten na hunne herstelling doorgaans eene volmaaktere gezondheid dan zij te voren genoten.

Op die plaatsen in den stal waar droesige paarden gestaan hebben, mogen niet eer gezonde paarden geplaatst worden, dan nadat krib en ruif en alles, wat door den uitvloeienden droesstof verontreinigd is geworden, behoorlijk geweekt, afgeschrobd en afgewasschen is. Deze reiniging geschiede voorzigtigheidshalve onderscheidene malen; en alles worde eerst behoorlijk uitgedroogd en gelucht, voor dat er weêr gezonde paarden op deze plaats opgesteld worden. Eveneens moet de mest dadelijk na het genezen van het paard van die plaats verwijderd worden; de emmers, voederbakken en in het algemeen alles, waarmede het droesige paard in aanraking geweest is, moet eerst behoorlijk gezuiverd worden, voor dat het weêr voor andere gezonde paarden gebruikt wordt.

B. VERSCHIJNSELEN EN ONDERKENNINGSTEKENEN VAN DEN GEVAARLIJKEN OF BOOSAARDIGEN DROES.

De droes verdient gevaarlijk of boosaardig genoemd te worden, als hij van zeer hevige toevallen vergezeld gaat en het leven van het paard daarbij in gevaar is. Men neemt alsdan de volgende verschijnselen waar.

Al de bij de beschrijving der onderkenningsteeken en van den goedaardigen droes aangegevene verschijnselen, hebben in steeds toenemende hevigheid hunnen hoogsten graad bereikt; maar nu verandert den droes door de verwachte krisis, niet zoo als men het wenschte, in den terugkeerenden gezondheidstoestand, maar in de volgende verschijnselen, die nu hoe langer hoe duidelijker te voorschijn komen.

Het paard is buitengewoon ter neêrgeslagen, mat en stil, de eellust gaat meestal geheel verloren, de ademhaling is snel, kort en benaauwd; de flanken en ribben worden daarbij hevig en kort opgetrokken, de neusgaten worden ver geopend; dikwerf neemt men bij de ademhaling een roghelend geluid in de keel waar, somwijlen zelfs geschiedt de ademhaling met een pijnend en gillend toongeluid. Er heeft, of in het geheel geene uitvloeiing uit den neus meer plaats, (dezelve heeft reeds

langzamerhand opgehouden), of zij is zeer dun en waterachtig; op andere tijden gebeurt het, dat de uitvloeijing, die vroeger bij den goedaardigen droes plaats had, wel aanhoudt, maar walgelijker en vuil van kleur wordt, rondom de neusgaten vastkleeft en deze min of meer verstopt. De klieren onder de kaak zijn wel opgezwollen, maar zij zijn plat, blijven hard en koud, en verraden eene kwaadaardige natuur, want zij zijn moeilijk en eerst na langen tijd tot ettering te brengen, veroorzaken alsdan eene meer kwaadaardige verzweering, uit welke, in plaats van eene goede dikke etter, eene dunne, stinkende en scherpe materie vloeit. Dikwerf gebeurt het ook, dat de hard opgezet zijnde klieren weêr geheel en al verdwijnen. Het paard begint te rillen en te beven, wordt over het geheele ligchaam eerst koud en later buitengewoon heet; deze koortstoevallen wisselen elkander later ook meermalen af; zij herhalen zich meer en houden langeren tijd aan. De pols is gewoonlijk klein, krampachtig en daarbij gejaagd; het binnenste van den mond is zeer heet en droog; het hoofd wordt hoe langer hoe meer opgezet. Het paard hoest slechts zelden, en dan is de hoest pijnlijk, kort, stootend, raauw, maar met een' vollen toon. Bij het doen sluiten der keel (om het paard opzettelijk te doen hoesten) hoest het, of zeer ongaarne of meestal in het geheel niet. Het paard legt zich veelneder, staat spoedig weêr op, en herhaalt dit onderscheidene keeren in zeer korten tijd. De ontsteking in de keel neemt meer en meer in hevigheid toe, de ademhaling wordt ook hoe langer hoe benaauwder en het paard staat eindelijk met uitgestreken hals en kop naar adem te hijgen. De mest ontlast zich weinig, en is dan klein gebald, hard en brandig; de pis is troebel, dik en bruinachtig. Later nemen de koortsachtige rillingen hoe langer hoe meer toe, de pols wordt zeer snel, de ademhaling krampachtig en het beven van koude wisselt met felle koortshitte spoediger af, zoo dat het paard hoe langer hoe meer begint te zweeten; de ademhaling wordt snel en als het ware elk oogenblik moeilijker, zoo zelfs dat het paard ten laatste dreigt te stikken.

Naar den graad dezer toevallen en de duur er van; is ook de ziekte voor meer of minder gevaarlijk te houden.

VERSCIJNSELEN BIJ DE LIJKOPENING DER AAN DEN BOOSAARDIGEN DROES GESTORVENE PAARDEN.

Bij paarden, welke aan dezen boosaardigen droes gestorven zijn, vindt men bij de lijkopening het slijmvlies van den neus en de keel zeer ontstoken, de keel en de geheele neusholte met vuilen etter opgevuld; de verharde klieren onder de kaak zijn ontstoken, en in het binnenste derzelve ontdekt men eenen etterzak. De longen zijn mede ontstoken, en hebben op de eene plaats eene roode of donkerroode, op de andere eene bruine of blaauwachtige kleur, en zwemmen meestal in eene groote hoeveelheid vuilgeel en bloedig water; in het binnenste derzelve ontdekt men veelal verhardingen en verzweringen.

OORZAKEN VAN DEN BOOSAARDIGEN DROES.

De boosaardige droes is meestal het gevolg van eene nalatige en verkeerde behandeling van eenen der hevigste vormen van den goedaardigen droes, zoodat men in het begin der ziekte eerst een' geruimen tijd alle kenteekenen en verschijnselen van den goedaardigen droes waarneemt. Als zij nogtans hunnen hoogsten graad hebben bereikt, dan gaan zij in de boven opgenoemde meer kwaadaardige verschijnselen over, en neemt de goedaardige droes den naam van kwaden aan. Bij paarden, welke in den herfst den droes krijgen, gaat de goedaardige droes ligter in den boosaardigen over, dan bij paarden die in het voorjaar droesen.

BEHANDELING VAN DEN KWAADAARDIGEN DROES.

Men trachte in de eerste plaats de hevige ontsteking in de keel te doen verminderen, en doe te dien einde dadelijk eene

sterke aderlating, welke naar omstandigheden behoort herhaald te worden; er worde een sterk prikkelend gemaakte dracht (door er terpentijnolie of Spaansche vliegzaam te smeren) voor de borst gestoken. Zoodra men echter den volgende dag gewaar wordt, dat deze gezette dracht goed getrokken heeft, (zoodat er eene sterke opzwellings ontstaat is,) dan trekke men dezelve uit, en steke daarvoor eenen lap onder de borst en tusschen de voorbenen, welke intusschen dan niet door terpentijnolie enz. prikkelend gemaakt mag worden. Men zette en appliceere herhaaldelijk klistere van koud water, waarbij men eenige lampolie en eenige handenvol zout voege; of men neme daartoe een kamillenafkooksel met eenig zout en groene zeep. Deze klistere moeten in ruime mate en ook dikwerf herhaald worden. Voor inwendig gebruik worde 6—8 keeren op een' dag de hoeveelheid van een hoenderei van de volgende likking gegeven.

℞ Pulv. tartar. emetici ʒ ii β.
 — nitr. depurat ʒ iii.
 — sulph. sodae ʒ viii.
 — murias amoniae ʒ i.
 Camphora ʒ ii.
 Pulv. rad. valerian.
 — — arnicae āā ʒ i.

Men mengte dit behoorlijk dooreen en make het met 1½ pond vliersiroop tot eene likking. Men zoekt verder zoo spoedig mogelijk de uitvloeijing uit den neus te bevorderen, en wende tot dit einde de dampbaden van gekookte garst of hooizaad, afgewisseld door rookinademen van op gloeiende koolen gestrooide jeneverbeziën en eenige fijne suiker, (zoo als zulks te voren opgegeven is,) aan. Deze inademen der warme dampen, als ook de berooking, moet zoodanig geschieden, dat het paard eenigzins benaauwd wordt, waarna men er wel onmiddellijk mede uitscheidt, doch ze weldra herhaalt.

De opgezwollen klieren brenge men spoedig tot rijpheid door
inwrijving met de volgende zalf:

R^o Ungt. cantharid. $\frac{3}{4}$ i.
Pulv. sublimati corros. 3 i.
Misce ad ungt.

Deze zalf strijke men er dik op, en wrijfve die een weinig later met de vingers tusschen de haren op de huid. Zijn de klieren eenigzins sterk en grooter opgezwollen, zoo doe men eene of meerdere insnijdingen in de verharde klier, (al voelt men ook, dat er nog geene golving en etterontwikkeling in het binnenste is;) bovendien wrijfve men nog, rondom, boven en zelfs in deze insnijdingen de opgegevene zalf in. Vooral zijn deze insnijdingen dan aan te raden, als de klieren zoo erg opgezwollen zijn, dat zij sterk op de keel drukken, de ademhaling belemmeren, en het paard daardoor dreigt te stikken. Dikwijls vindt men diep in het binnenste van de klier bij zoodanig insnijden reeds eenen etterzak, na welks ontlasting dadelijk de hoogst moeilijke ademhaling eenigzins verbeterd. Heeft men zijn doel bereikt, en de verharde klieren tot ettering gebragt, en ook de uitvloeijing uit den neus weêr hersteld, begint alles weêr den meer regelmatigen loop, zoo als dit bij den goedaardigen droes plaats heeft, te nemen: dan onderhoude men de ettering der klieren door het inwrijven der Spaansche vliegzaif, (echter nu zonder den sublimaat;) en door het omleggen van pappen en het warm houden en bedekken met wollen lappen of eene schapenvacht. Evenzoo ga men met de aanwending der dampbaden tot bevordering der uitvloeijing uit den neus voort. Heeft men door deze behandeling eene meer in het oog loopende beterschap bereikt, dan eerst worde met het ingeven van de laatst opgegevene likking uitgescheiden, en alsdan van het volgende middel eenige malen daags bij kleine portien ingegeven:

℞ Pulv. tart. emetici. ℥ ii.
 Flores sulphur. ℥ ii.
 Pulv. antimon. crud. ℥ i.
 — rad. altheae
 — — liquirit.
 — semin. foeni graec. āā ℥ i β.

Deze poeders worden met 1½ pond vliersiroop tot een' likking gemaakt. Mogt het intusschen ondanks alle aangewende moeite niet gelukken, de verharde en sterk opgezwollene klieren tot ettering te brengen, en op deze wijze het gevaar van te stikken af te wenden, of ook in andere gevallen, in welke het leven des paards door den hevigen ontstekings-toestand in de keel bedreigd wordt, dit gevaar zoo mogelijk te keeren, alsdan blijft tot de redding van het leven des diers niets over, dan de zoogenaamde luchtpijpsneede. Men snijdt te dien einde onder het strottenhoofd een gat in de keelpijp, steekt daarin een pijpje, en laat het paard op deze wijze adem halen. Nadat deze operatie gedaan is, stelle men alle hulpmiddelen in het werk, om de verharde klieren zoo snel mogelijk tot ettering te brengen, en verders het zieke paard op de boven aangegevene wijze te genezen.

NADÉELIGE GEVOLGEN DIE NA HET DOORSTAAN VAN DEN DROES
 ACHTER BLIJVEN; DERZELVER BEHANDELING EN GENEESWIJZE.

Menigmaal gebeurt het, dat het den droes doorgestaan hebbende paard zijne vorige levendigheid niet terug krijgt; het wil niet groeijen, en blijft ruw in het haar; men hoort het van tijd tot tijd hoesten en kugchen, en vooral neemt men dit waar, als het langen tijd bij droog voedsel op den stal blijft; het krijgt opgezwollene, dikke beenen, welke na eenige beweging niet zoo als anders weêr dunner worden; het is traag en bij zijn werk spoedig vermoeid; zijne adem-

haling is alsdan ook min of meer moeilijk. Hierbij zijn wel de eigenlijke en de karakteriserende verschijnselen van den droës verdwenen; men ziet ten minsten geene uitvloeijing uit den neus; ook is de opzwellings der klieren onder de kaak verdwenen, en evenwel is de genezing slechts schijnbaar.

Voor zulk een paard is de beste nakuur eene goede en gezonde weide, in welkemen het gedurende eenen geruimen tijd onafgebroken laat loopen. Ontbreekt intusschen de gelegenheid tot zulk eene weide, dan geve men het paard goed, krachtig, maar ligt verteerbaar voedsel, als: garst, goede haver, gele wortelen, enz; men late het slechts matig werken; zette eene fontanel voor de borst, (welke men ruim 14 dagen of 3 weken laat zitten,) en geve van de volgende likking:

R. Pulv. tart. emetic. $\mathfrak{z}$ ii.
 — salic. polichrest. $\mathfrak{z}$ i β .
 — sulph. sodae $\mathfrak{z}$ v.
 — rad. calam.
 — — gentian. aa $\mathfrak{z}$ ii.

Deze poeder make men met 1 of $1\frac{1}{2}$ pond siroop tot eene likking, en geve het paard dagelijks 1 à 2 keeren, telkens de hoeveelheid van 2 hoendereijeren; of staat het paard op droog voeder, dan strooije men bij iedere voeding er de hoeveelheid van 1 à 2 eetlepels van over zijn voedsel.

C. VERSCHIJNSELEN EN ONDERKENNINGSTEEKENEN VAN DEN VERSLAGEN DROES.

In de meeste gevallen heeft men bij dezen vorm van droës ook reeds te voren de vroeger aangegevene geringere ziekteverschijnselen van den goedaardigen droës waargenomen;

maar het paard is en blijft treurig en neerslagtig; het groeit niet; zijn haar blijft ruw, overeind staan; de huid ligt vast op het lijf; het paard hoest veel, echter niet zoo krachtvol, raauw en sterk, maar meer kort en pijnlijk; het slijmvlies van den neus blijft bleekrood, wordt soms zelfs nog bleeker, dan het voor de ziekte was; er volgt ook geene uitvloeijing uit den neus; evenmin zetten zich de klieren onder de kaak op; men kan aan het geheele paard eenen bij voortdurend ziekelijken toestand bemerken; maar de natuur schijnt de kracht niet te hebben, om eene bepaalde ontsteking te ontwikkelen. Deze toestand duurt eenigen tijd, tot dat er eindelijk en geheel onverwachts, dan op deze, dan op eene andere plaats van het ligchaam opzwellingen verschijnen. Deze opzwellingen zijn koud, gaan niet in verzweringen over, maar verdwijnen meestal weêr. Dit verdwijnen geschiedt soms plotseling in ééne nacht; maar te gelijker tijd ontdekt men dan ook weêr op andere plaatsen even schielijk opgekomen gezwellen; maar ook deze verdwijnen weêr; en zoo verwisselen zij menigvuldigmaal van plaats, tot dat eindelijk een derzelve bij eene doelmatige behandeling staande gehouden wordt, en alsdan bij eene naauwkeurige behandeling tot verzwering of verettering overgaat, of toch in dezelve kan gebragt worden.

De voornaamste plaatsen, waar deze opzwellingen ontstaan, zijn: op de dikte der billen, op het kruis, op de lendenen, op de schoft, op de ribben (en vooral aan de valsche ribben.) Soms neemt deze opzwellings het geheele bovenste gedeelte aan het achterbeen in; in andere gevallen ontdekt men de zwellingen aan de binnenzijde der achterbeenen, of ook wel op die plaats, alwaar vroeger de Castratie waargenomen is; (in dit laatste geval ziet men het paard bij zijne overige ziekteverschijnselen tevens kreupel gaan; meestal wordt in het begin de oorzaak van dit kreupel gaan geheel over het hoofd gezien, tot dat zich ten laatste eene sterke opzwellings in deliezen vertoont, welke in verzwerings overgaat;) breken deze opzwellingen, nadat zij tot eene rijpe verzwe-

ring gebragt zijn, open, dan geven zij doorgaans eene groote hoeveelheid etter op. Men houdt het altijd voor een goed teeken, als er eene rijkelijke hoeveelheid etter ontlast wordt, doordien men alsdan doorgaans eene volkomene genezing van het uitgedroesde paard, kan voorzeggén en verwachten; zulke groote verzwerings hebben dan ook den naam van kritische verzwerings verkregen.

Zwakke, slappe en tengere paarden en veulens zijn meer aan den verslagen droes onderhevig, dan goed gevoede, sterke en krachtige paarden. Veeltijds ziet men ook den verslagen droes bij zulke paarden ontstaan, welke reeds droesig waren, maar bij welke de natuur geen kracht genoeg had, om de ziekte tot een gewenscht einde te brengen, en bij welk dus slechts eene onvolkomene genezing had plaats kunnen hebben. Zoo ook ziet men den verslagen droes ontstaan, als de goedaardige droes ondoelmatig is behandeld; als hij als het ware meer opgestopt, en niet door eene rijkelijke ontlasting uit den neus, en het openbreken der zwerende klieren tot een goed einde gebragt is.

BEHANDELING VAN DEN VERSLAGEN DROES.

Zoodra men gewaar wordt, dat de droes niet den goedaardigen loop, van ontlasting uit den neus, en het in ettering overgaan der klieren onder de kaken, aanneemt, maar zich daarentegen dan hier, dan daar opzwellingen vertoonen: dan steke men onmiddellijk eene fontanel onder de borst, makedie door tepentijnolie, spiekolie, of Spaansche vliegzaif sterk prikkelend, zoeken daardoor eene sterke zwelling en ettering, en daardoor eene krachtige afleiding voort te brengen. Hoe spoediger en sterker deze fontanel opzet, en hoe sterker de verzwering wordt, des te meer hoop is er op herstelling van het zieke paard. Voor inwendig gebruik geve men het paard 6 à 8 keeren daags van het volgende middel:

℞ Pulv. tart. emetici ℥ iii.
 — salic. amoniac. ℥ β.
 Flores sulphur. ℥ ii.
 Sulphur. aurati antimonii ℥ i β.
 Pulv. antimon. crud. ℥ i β.
 — rad. altheae.
 — — liquiritiae āā ℥ i β.
 — — arnic. ℥ i.
 — sulph. sodae ℥ y.
 — murias sodae ℥ iii.

Deze poeder gemengd zijnde, worde met 2 pond siroop tot eene likking gemaakt. Twee à drie malen daags worde het paard geborsteld en geroskamd, om de huid goed zuiver te maken, en de huiduitwaseming zoo veel mogelijk te bevorderen. Zoodra men bij het poetsen de eene of andere opgezwollene plaats waarneemt, schere men het haar van deze plaats af en wrijf er dadelijk de volgende zalf in:

℞ Pulv. cantharid. ℥ ii.
 — sublimat. corross. ℥ β.
 Axung. porci ℥ i β.
 M. ad. unguentum.

Het is altijd goed eenigen tijd vóór dat men deze zalf inwrijft, de gezwollene plaats eerst met een smeersel (van terpen-tijnolie en vliegende geest in gelijke mate vermengd) sterk in te wrijven, en als deze plaats dan weêr droog en pijnlijk geworden is, vervolgens de zalf op te smeren; ziet men des anderen daags dat de zwelling dezelfde blijft of zelfs grooter wordt, zoo wrijf men de zalf onmiddelijk nog eens dik er op, en zoeken de zwelling zoo spoedig mogelijk tot ettering te brengen. Zoodra men eenige golving (of zwapping) er in voelt, moet men dadelijk deze zwelling openen; men trachte verders door het herhaalde inwrijven der zalf deze zwelling eenigen tijd etterende te houden. Op deze

wijze moeten alle gezwollen , welke men ontdekt , behandeld worden. Het onder behandeling zijnde paard worde daarbij steeds in een' luchtigen stal gehouden. Aan hetzelfde worde de heele haver onttrokken , en daarvoor garstemeel of zemelen met goed hooi en haverstroo gegeven. Het drinkwater worde steeds met eenig warm water vermengd , en des daags worde het paard een dek opgelegd , (om door de warmte de huiduitwaseming te bevorderen;) des nachts geve men hetzelfde rijkelijk legstroo. Zoodra de ziekte aan de betere hand is , (hetwelk men kan onderstellen , als het paard vrolijker en tieriger wordt , het levendiger en helderder uit de oogen ziet , het haar zich gladder op het lijf begint te leggen , de eetlust vermeerdert , de pis eerst witbruin en troebel , en daarna helder wordt , de mest weeker en in rijkelijker hoeveelheid ontlast wordt ,) dan late men het paard bij goed en warm weder een uur stapvoets afrijden ; en alsdan ga men ook langzamerhand weêr tot de gewone voeding over. Het is bij dit alles zeer aan te raden , met de bovengenoemde likking te blijven volhouden tot de volkomene beterschap volgt. Heeft men de overtuiging verkregen , dat de vroegere goed-aardige droes door eene verkeerde behandeling opgestopt is , (zoodat bij eene vroegere behoorlijke uitvloeiing uit den neus , deze te vroeg door zamentrekkende middelen is teruggedreven ,) alsdan verzuime men niet door herhaalde aanwending van dampbaden , de te vroeg gestopte ontlasting uit den neus weêr te voorschijn te doen komen , en alsdan den droes door de reeds aangegevene meer doelmatige behandeling tot een gewenscht einde te brengen ; waarbij men dan nog een' geruimen tijd met het ingeven van de likking , zelfs nog eenigen tijd nadat het paard schijnbaar geheel genezen is en uitgedroesd heeft , voortgaat. Daarna geve men het paard als een zeer heilzame natuur , eene goede weide. Duurt het opkomen en verdwijnen der gezwollen langen tijd , zonder dat men in staat is , om daarin eene regelmatige verzwering te kunnen voortbrengen ; of duurt deze ziekelijke toestand zoo lang , dat het geheele gestel van het paard

daardoor lijdt, dat het afvalt en mager wordt; zoo is het bij zoodanige gevallen meermalen gelukt, eenen regelmatigen gang in de loop van den droes te brengen, door zulk een paard naast een sterk uit den neus uitwerpend droesig paard te stellen, om op deze wijze door eene vrijwillige aansteeking den gewonen en goedaardigen droes voort te brengen. Op eene andere wijze zal men dit doel ook kunnen bereiken, en daardoor dan den droes voorbedachtelijk kunnen inenten, door van de uitvloeijing uit den neus, of van den etter uit de zwerende klieren van door den goedaardigen droes aangetaste paarden, eene hoeveelheid op het slijmvlies van den neus van het paard, bij hetwelk men door vrijwillige inenting den droes wil doen ontstaan, te wrijven, en zulks eenige keeren te herhalen. Heeft men op de eene of andere wijze dit zijn voorgesteld doel bereikt, dan trachte men door de hier te voren aangegeven behandelingswijze, dezen vrijwillig voortgebragten droes weêr te genezen.

